

AZ EURÓPAI UNIÓS CSATLAKOZÁSOK UTÁNI VÁLTOZÁSOK BIHAR RÉGIÓBAN

Antal Lovas Kiss: *The Impacts of the European Union accession to the situation and economic, social structure of several settlements of the Region of Bihar*

■ A határmentiség vizsgálata a rendszerváltozás, majd a kelet-európai államok európai uniós csatlakozásának hatására egyre erősödő diskurzus. Az 1990-es évektől folyamatosan könnyebbé váló átjárás miatt egyre népszerűbb a téma, hiszen számos kapcsolati lehetőséget nyit és újít meg. Több magyarországi kutató foglalkozik olyan kapcsolatokkal, amelyek a trianoni határok meghúzásával az újonnan határhelyzetbe került településeket érintik. Fontos kérdések a határmentiség átstrukturálódása, illetve a nyitottság általi migráció és az államhatárokon átnyúló érintkezések értelmezése.

A határmentiség kutatása 2010 után sok eredményt tud felmutatni. Említésre méltó Szilágyi Levente, illetve Turai Tünde kutatócsoportjának munkája. Szilágyi Levente doktori disszertációjában két település, Csanáros és Vállaj a trianoni határváltozás óta alakuló kapcsolathálóját kutatja. A két település egymás mellett fekszik, és a politikai határ választja ketté, amely újrafogalmazta kapcsolatukat, és számos narratívát, írásos emléket termel ki magából máig. Turai Tünde kutatócsoportja pedig a Kárpát-medencében kialakult hármashatár helyek jelentéstartalmait elemzi és értelmezi. A kutatócsoport eredményeiből kiadásra került 2015-ben egy tanulmánykötet és egy képi illusztrációkkal ellátott album, amelynek ábráihoz és témáihoz többnyelvű rövid leírás van mellékelve.

Ezekkel szemben Lovas Kiss Antal túlmege a határvonal keretein. Egy nagyobb térség vizsgálatát tűzi ki célul. Nagyváradhoz a trianoni határmeghúzás előtt közigazgatásilag, illetve gazdaságilag kapcsolódó vidékkel foglalkozik. Az általa behatárolt vizsgálati terület a Sebes-Körös mentét, annak is a magyar–román határ Magyarország felőli részét érinti. Vagyis a jelenlegi Hajdú-Bihar megye, Bihar régiójának déli oldalán fekvő településeket veszi górcső alá. Elsősorban az uniós csatlakozások utáni változást értelmezi, amihez hozzátartozik a rendszerváltozás gazdasági átalakulásának tárgyalása is. A rendszerváltás után több tendencia elindul ezen a vidéken a kapcsolatok újrafogalmazására, amiben a határtól távolabb eső környezet is érintődhet.

Terepkutatást végezve folytatja vizsgálatát. Eredményeit angolul publikált kötetében foglalja össze. Értelmezésében a helyi társadalmak gazdasági stratégiáinak rendszerváltás utáni attitűdjeit és motivációs karaktereit öszszegzi. Öt települést von be a kutatásba. Az egyes településeken a megfigyelés során mélyinterjú módszerrel szerzi az adatokat. Egy rövid bevezetés után hat fejezetre osztva foglalja össze eredményeit.

A határok folyamatosan egyszerűsödő átjárásával a dél-bihari régióban emelkedő számot mutat az a jelenség, hogy a korábbi központból – a betelepítések hatására népességileg meggyara-

podott és urbanizálódott Nagyváradból – való kitelepülés megnövekszik. Lovas Kiss Antal fejtegetésében a városban egy urbán vákuum alakul ki, amely kihát a lakásárakra, lakásvásárlásra. Ennek következményeként fogható fel a magyarországi határmenti falvakba való ki- vagy betelepülés. A rendszer-váltások után kezdődik meg a korábban inkább szökéseken túlmutató legális áttelepülés, ami átformálódik azzá, hogy a városi lakosság egyre több telket vásárol Magyarországon. Ez a kérdés etnikus oldalán elsősorban nem a romániai magyarság határon átnyúló kapcsolatait érinti, hanem a nagyváradi vagy ahhoz kapcsolódó, sok esetben román identitású, román ajkú lakosság átköltözésével válik érdekes kérdéssé.

A határ menti települések esetében sem jelent ez elsősorban etnikus ellentétet, mivel ezekben a falvakban él őshonos román lakosság, amely még különböző szinteken, formában őrzi önazonosságát is, ami falvanként változó. Az új lakosság érkezésével kialakuló belső jelentések gyakorolnak hatást az érintett településekre. Egyik oldalról gazdasági erősödést eredményez a folyamat. A demográfiai csökkenés lelassul. Valamint az érkezők új befektetési és munkalehetőségeket tudnak beindítani helyi szinten. A térségről felveti Lovas Kiss Antal, hogy az akár újra Nagyvárad agglomerációjává fejlődhet, és kiágazó ipartérséggé is válhat, ami még nem valósult meg. Erre a falvak kezdenek berendezkedni, viszont a másik fél még nem vált ennyire érintetté az ügyben. A változásnak van egy másik oldala is.

A helyi kapcsolati viszonyok szintén átstrukturálódnak. Egyrészt az új lakosság távolságtartó, mivel életvitelszerűen a korábbi világával azonosul. Vagyis hétköznapijait minél inkább próbálja ott megélni, ahonnan jön. Másrészt a lokális szinten történő integrálódás mutat sűrűlódásokat. Csak bizonyos viszonyháló alakulnak ki a felek között. Ez főleg a magyarországi románság és az újonnan érkezett románság között manifesztálódik. A kötetben

példaként a helyi szinten működő román szervezetekbe való beilleszkedés kérdésén keresztül kerül bemutatásra ez az új. Az áttelepülés és hatásai ebben a szűkebb térségben jellegzetességgé válnak, de a tágabb környezetet nem érintik, amely kiesve az agglomerizáció körzetéből más gazdasági formálódáson megy keresztül.

A második részben ennek kérdésére áttérve a privatizáció hatásaiból indul ki a szerző. Elsősorban ismerteti a hivatalos törvénykezés menetét és rendeleteit. Az elosztás módját a közösben művelt területek birtoktulajdonlásán keresztül értelmezi. Illetve vizsgálja azt, hogy a földek kiosztása hogyan hat a tulajdonlásra, vagyis milyen birtokviszonyi formák alakulnak ki. A földek elosztása után áttér a kialakult gazdaságszervezetek ismertetésére, amit esetekben konkretizál. Rámutat az elosztás hibáira, és ábrázolja azokat a stratégiákat, amelyek a privatizáció lefolyásának időszakát jellemzik. A gyűjtött adatokból a földek kiosztása körüli információk hiánya rajzolódik ki, amelynek hatása kezdetben egy kiváráó stratégiát eredményez, és sok gazdaság áldozatává válik.

A harmadik fejezetben ezek a szempontok egy eset, Újiráz gazdasági életének ismertetésével kerülnek konkrét kontextusba. Ismerteti Újiráz betelepülését, ami a 20. század elején zajlik le. Bemutatja, hogy milyen jellegű gazdaságok alakulnak ki a korábbi közösen művelt területekből. Az eltérő attitűdöket, stratégiákat kategorizálja, majd viszonyaikat és lehetőségeiket értelmezi. Egyrésztől megfigyelhető a térszesítés előtti paraszti gazdasági stratégiák megjelenése, ami lokálisan nem piacorientált, és rokonság, család alapú szervezet. Másrészt kialakulnak nagyobb, a lokális érdek- és értékkereteket túllépő szövetkezeti formák, amelyek piacra termelnek. A két forma közül lokális szinten az első elfogadottabbá válik, míg a második kevésbé, mivel az individuálisabb, munkás-birtokos viszonyok között mozog, mint a közösséget erősítő kisebb gazdaságok.

A negyedik részben a szocializmus utáni szövetkezeti formákat mutat be. Három típust különít el. Családi alapú gazdaságok, fennmaradó termelőszövetkezetek a szocializmus után és átalakuló mezőgazdasági szövetkezetek. Itt szintén elemez két esetet a régióban. Az egyik egy csökmői mezőgazdasági szervezet. A másik pedig egy Körörszakálban fenntartott tejcsarnok, tejszövetkezet. A két eset értelmezésében fő szempontok a fenntarthatóság, piacorientáltság és lokális szerep kérdése.

A kötet ötödik fejezetében kitér a nemi szerepváltozásokra. Egyrészt a szocializmusban megfigyelhető női munkásidentitás formálódását mutatja be, majd ennek alapján áttér a rendszerváltás utáni attitűdökre. A rendszerváltás után fennmaradnak a háztartásbeli viszonyok. Tehát a nő vezeti a háztartást, és a kutatás alapján ehhez ragaszkodnak is. A nemi szerepek változásában megfigyelhető, hogy a válások száma megnövekedik azzal, hogy a nők önállósodása megindul a korábban formát öltött munkás önazonossággal. Vagyis eltartóként családfenntartó szerepet tudnak vállalni. Illetve a gazdaságokban is tárgyal a nők szerepköre azzal, hogy esetenként a könyvelés vagy a gazdaság vezetése is rájuk ruházódik. Családi gazdaságokban felágazó tendencia a lányok agrártudományi szakokra való irányítása annak érdekében, hogy a gazdaságok egyben maradhassanak, továbböröklődjenek. Ennek a leírásnak bezárulásával egy rövidebb összegzést ad makroszintű értelmezésben.

Legvégül áttekintést ad a települések gazdasági életére ható külső és belső jelentésekről. Felvázolja, hogy a helyi társadalmat újrarajzoló kívülről, a politika a makrofolyamatok tükrében történő változások, milyen formát öltenek. A kapitalizmus erősödése, a tőke és annak felhalmozása, vagyis a pénz mint érték megerősödése a helyi társadalomban szakadásokat indít meg, amit a politika helyileg kezelendő problémaként kezel. Ennek ellenére sok esetben külső

érdekek által összpontosulnak területek, amelyeken a helyiek csak dolgozókként jelennek meg.

A nagy- és kisgazdaságok olyan stratégiákat eredményeznek, amelyek nehezen egyeztethetők össze egymással. A nagyobb gazdaságok technikai újítások felé hajlanak, míg a kisebbek a hagyományos formákat helyezik előtérbe. Vagyis az ezekhez társuló új értékképzetek és normák is diszkrepanciát okoznak helyileg. A társadalmi elit teljesen elszakad a helyi értékektől, és egy erősödő individualizáció indul meg a technikai eszközökkel való gazdálkodás révén, amely a közösségi stratégiákkal szemben az individualizáció felé vezet. Megfelelő formaként olyan rokonság alapú gazdaságokra utal, amelyek legfeljebb háromszáz hektáron gazdálkodnak.

A kötet nem von le egy általános következtetést, bár ez nem is szükséges, mivel az összegzésben pontosan sokoldalúságát tudja megragadni egy határral leválasztott nagyobb régió gazdasági átalakulásának. A könyv felépítése érdekes, mivel egy térség gazdasági átalakulást úgy mutatja be, hogy főbb jellemzői mellett bemutatja a határ és a nemi identitás változó szerepének hatását is mint keretet. Illetve kritikai szemmel tudja felvázolni a lokális jelentések és a makroszintű hatások közötti ellentétes véleményeket, diszkrepanciát. Egyetlen szerkesztési kritikaként az egyes részek végén megjelenített bibliográfiák említhetők meg, mivel a kötet végi egységes könyvészet átláthatóbbá tette volna a könyvet.

A kötet elsősorban nem ismeretterjesztő jellegű, hanem egy mélyebb etnográfiai értelmezés, amelybe belevon számos etnológiai példát. Ajánlom a kötetet a határmentiséggel foglalkozó társadalom és kultúratudományi szakterületen tevékenykedőknek, mivel újszerűn közelíti meg a kérdést, és esetenként keresztül be is mutatja a vizsgált terület tapasztalatait.

Bulcsu László